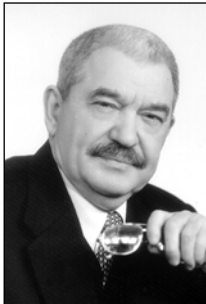


УДК 908 (477.46)

Бушин М.І., Конон Ю.М., Черкаський державний технологічний університет



Бушин Микола Іванович (1938 р.н.). Доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Черкаського технологічного університету, дійсний член Української академії національного прогресу (1992), Міжнародної академії інформатизації (1994), Української академії історичних наук (1999), “Людина року – 1998” (Американський біографічний інститут). Закінчив історичний факультет Ужгородського державного університету в 1965 р. Автор близько 200 статей, брошур, монографій і навчальних посібників. Коло наукових інтересів: історія України, соціологія та політологія.



Конон Юлія Михайлівна (1981 р.н.). Закінчила історико-юридичний факультет Черкаського національного університету ім. Б.Хмельницького, магістратуру в 2004 р. Здобувач кафедри історії України Черкаського державного технологічного університету. Тема кандидатської дисертації – Канівський національний музей Т.Г.Шевченка.

Шевченківський національний заповідник у Каневі – святиня українського народу

У статті йдеться про значення Шевченківського національного заповідника в Каневі в житті українського суспільства. Ця національна святиня важко дісталась нашому народу, тому притягує до себе українців в усі часи і з різних країн світу.

This article tells us about the Shevchenko National museum in Kanev and its important role in the life of Ukraine. Our national symbol constantly attracts Ukrainians from everywhere

Відомий український письменник Ю.Мушкетик назвав Черкащину душею України [1]. І не даремно, адже саме тут збережено найбільше пам'яток трипільської культури, з цими землями пов'язана боротьба Б.Хмельницького за незалежність, тут була столиця гетьмана, цей край став колыскою гайдамацького руху. Але якщо Черкащина – духовний центр нашої держави, то Канів по праву можна вважати серцем Черкащини. Саме Канів, Чернеча гора притягують українців зі всього світу. Саме тут віднайшов вічний спокій геніальний український поет, художник, національний пророк Т.Г.Шевченко. Чернеча гора, яка була відразу переіменована на Тарасову, постала як один із головних національних центрів духовного відродження українців. Як місце всенародної прощі Тарасова гора покликана до

себе кожного, хто прагне відродити славу України та допомогти її народу зайняти гідне місце серед інших європейських держав.

Шевченківський національний заповідник у Каневі став святинею українського народу, яка єднає його в одне ціле, показує, що в нас єдина історія, єдина мета – побудова суверенної, незалежної держави – України. Цей музей є первістком у родині історико-культурних заповідників України. У 2005 році виповнюється 80 років з дня його заснування.

80 років тому 20 серпня 1925 року РНК УСРР прийняла Постанову про створення Державного лісостепового заповідника України імені Тараса Шевченка. З цього часу музей на Чернечій горі став національною святинею, куди потягнулися люди і яка надихала наш народ в різні періоди нашої історії. І досі мільйони людей приходять до могили великого

сина українського народу, геніального поета й художника, його безмежна любов до батьківщини є прикладом для сучасних патріотів. Місце його спочинку і досі надихає людей, яким не байдужа доля України, на патріотичні дії [2].

За цією Постановою державним заповідником у Каневі була оголошена територія із загальною площею в 4 десятини, замість 1971 десятин, запропонованих вченими. Це стало початком створення меморіальної пам'ятки, яка стала національною святинею українського народу.

До 70-х роковин з дня смерті Т.Г.Шевченка РНК УСРР 10 березня 1931 року приймає постанову про перетворення території могили Т.Г.Шевченка на культурно-освітній осередок, гідний пам'яті поета. З цією метою було вирішено спорудити на Шевченковій могилі монумент та збудувати поряд музей. У 1933 році розпочалося будівництво нового палацу-музею за проектом архітектора В.Кричевського та його талановитого учня та помічника П.Костирка [3]. В основу майбутнього проекту митцями було покладено образ селянської хати, під стріхою якої виростав сам Шевченко. Монументальну споруду музею В.Кричевський поєднав з образом селянської хати. В.Кричевський і П.Костирко спроектували монументальний пам'ятник на могилі великого поета з червоного мармуру. В основу композиції було покладено образ Тараса Шевченка зі складеними руками на грудях в задуманій позі та поглядом, зверненим до дніпровських просторів, згідно його "Заповіту" [4].

Навіть саме будівництво національної святині стало для нашого народу тяжким випробуванням. Спорудження сучасного меморіалу у місті Каневі почали в найтрагічніші роки в історії нашого народу – в роки голодомору, штучно створеного сталінською державою. В 1933 році почали прибувати будівельні матеріали під Тарасову гору в Канів. Робітники спочатку їх розвантажували, а потім переносили на гору на плечах. 11 березня 1934 року відбулися урочисті закладання меморіального музею, на які прибув тодішній нарком освіти В.Затонський. Після цього почалося будівництво музею – пам'ятника Т.Г.Шевченку. З усіх навколишніх сіл сходилися сюди люди, щоб якось вижити і не "померти з голоду і заробити баланду та 2 фунти хліба" [5].

Одна з учасниць будівництва музею в той час, М.М.Бутко, пригадує, що, будучи наймолодшою в бригаді, вона носила воду з Дніпра на гору по 17 разів в день. "Потім роботу полегшила лебідка, якою підіймали на гору будівельний матеріал. Грошей за роботу не платили. Робили за житню затірку" [6]. Інша учасниця будівництва М.Л.Герасименко розповіла, що всю роботу виконували вручну: клали дошки, сипали щебінь, цемент, пісок,

працювали однаково жінки і чоловіки. Носили бетон ящиками, а потім робили колони. Баржі привозили будівельний матеріал, який розвантажували, а потім носили на гору на спинах, що аж пооблазили і гноєм брались. По 40 штук цегли брали, щоб швидше розвантажити. А ввечері раділи, що дадуть повечеряти затірку і шматочок хліба [7].

П.Ю.Лопата згадувала, що, бувало, як привезуть дошки 9-ти або 12-ти аршинні, дівчата по дві дошки брали. Якщо виносили 20 разів дошки вгору, то отримували по 2 фунти хліба, а як 15 раз – то 1,5 фунти. Лютої зими, коли копали фундамент музею, дівчата та хлопці, майже роздягнуті, викидали мерзлу землю нагору з траншеї майже в їх ріст. Грошей майже не давали, а як ішли за получкою, говорили, що нічого не заробили, ще й винні рублів 15-17 в столову. А готували затірку та малесенький кусочок хліба невідомо з чого зроблений [8].

Саме в 30-х роках під час будівництва музею помер з голоду сторож Шевченкової могили І.О.Ядловський. Цінько Ганна Григорівна, яка в той час працювала швачкою при готелі на Тарасовій горі, розповідала, що директор готелю послав її до хранителя, щоб мірки зняти, пошити костюм. Знайшла його Ганна Григорівна напівживого. Вислухавши, чому до нього прислали швачку, він попросив принести поїсти, бо в цей час майже ніхто не приходив на гору, а зійти йому було вже дуже важко. Коли Ганна Григорівна прийшла наступного разу, Івана Олексійовича вже не застала живого [9].

Важко дісталася національна святиня українському народу. І все ж, не дивлячись на такі перешкоди, у 1936 році музей було побудовано. Сама будівля виглядала просто, але велично, і саме це вражало в меморіальній споруді, яка мала стати символом українського незламного духу.

В 1939 році на честь 125-річного ювілею Т.Шевченка на його могилі відкрито величний монумент і довгоочікуваний музей, який зібрав найцінніші матеріали, що розповідали про життя та діяльність великого сина українського народу. Авторами нового пам'ятника – монумента на Шевченковій могилі – стали відомий скульптор М.Г.Манізер та архітектор Е.Левінсон [10].

З самого початку свого існування музей відіграв велику роль в розвитку та становленні української духовності. Він поступово перетворюється в справжню мекку, куди щорічно з різних країн світу приїжджали тисячі людей, що бажали вшанувати пам'ять Т.Г.Шевченка.

Навіть у той час, коли Україна була розділена між двома імперіями, українці, що жили в Австро-Угорщині намагались відвідати

українську святиню та віддати шану Великому Кобзарю: “Був на могилі Тараса Шевченка. Василь Верховинець, рідний українець з Галиції” [11].

Народна любов до Кобзаря була такою великою в Східній Галичині та Буковині, що коли в лютому 1914 року заборонили святкування 100-річчя від дня народження Т.Г.Шевченка в Російській імперії, у Східній Галичині досить широко відзначали цю подію. В ряді міст пройшли маніфестації, святкові концерти, відкриті пам’ятні дошки, погруддя, пам’ятники. Чимало галичан того року відвідало Чернечу гору в Каневі. Є відомості, що деякі з них після 1917 року, повертаючись з російського полону, заходили в Канів до могили великого українського поета, щоб вклонитись святині [12].

Під час Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років цей монумент надихав людей на подвиги. Експонати музею розповідають, як пристрасне слово Тараса Шевченка кликало на боротьбу з поневолювачами. Під час війни художники створили серію плакатів із гнівним профілем Кобзаря і з закличними рядками його поезій. Десятки партизанських загонів носили ім’я Шевченка [13].

Однак під час війни не велася ні реєстрація відвідувачів, ні книга вражень, які могли б розповісти про цей важкий для меморіалу період. Працівники музею, які тоді працювали, згадують, що їм не платили зарплату, розповідають про важкі умови праці, про нелюдське ставлення до них фашистів [14]. Але вони намагалися робити все, щоб зберегти безцінні фонди музею. Відвідувачами в час окупації були переважно німці, які зневажливо ставилися до наших духовних цінностей. Часто під час відвідин музею окупанти прихоплювали з собою, або просто били, завдавали шкоди реліквіям українського народу. Музейні працівники намагались врятувати фонди від знищення та розграбування, тому частину експонатів закопали в землю. У період тимчасової окупації гітлерівці перетворили Тарасову гору – святиню українського народу – на концтабір. Колючим дротом було обнесено музей. Десятки розбитих скульптур, потрошені картини, постріляні й спалені рідкісні пам’ятки звинувачують гітлерівських варварів. У безсилий люті гітлерівці замінували фундамент пам’ятника і приміщення музею, і тільки швидкий і вмілий маневр Червоної армії не дав здійснитися ще одному злочинству фашистів [15].

Вже навесні 1944 року святиня була відновлена завдяки зусиллям українського народу. І в 1946 році музей вже знову приймав відвідувачів.

І вже друге століття повертає до себе

людські серця це місце. Тут побували мільйони людей, представники 133 країн світу. Посланці з усіх континентів земної кулі схилили голови перед великим сином українського народу. Своєрідним доказом цього є 250 ювілейних дубків, посаджених на Тарасовій горі в 60-х роках. Ці дерева садили люди на честь найславетнішого поета. Серед осіб, які садили їх були відомі космонавти: П.Беляєв і П.Попович, академіки М.Келдиш і Б.Патон, відомі діячі культури М.Рильський, В.Сосюра і М.Стельмах, О.Гончар і А.Малишко та багато інших [16].

Шевченківський національний музей-заповідник був першим удостоєний статусу національного ще 21 листопада 1983 року Постановою Ради Міністрів УРСР № 287 “Про створення Шевченківського національного заповідника у місті Каневі”. Згодом цей статус підтвердив своїм указом Президент України від 11 жовтня 1994 року.

З кожним роком кількість відвідувачів зростала. Неможливо перелічити всіх, хто в різний час побував на Тарасовій горі. Адрієна і Жанівал Рабелло, журналістка і письменник із Бразилії, делегація з Бангладешу чи туристи з острова Маврикій, що загубився серед просторів Індійського океану, з африканської країни Берег Слонової Кості, молодь Франції, відомий канадський публіцист Петро Кравчук та багато інших представників української діаспори з різних країн і просто іноземців, які цінують і поважають творчість українського поета Т.Г.Шевченка. [17]

Приїздили сюди також гості із Польщі. У Книзі вражень вони записали: “Як це чудово, коли народи єднають спільні інтереси” і далі: “Шевченко був першим, хто протяг руку полякам” [18].

Національна святиня була тим місцем, яке притягувало українських шістдесятників. Її відвідували такі відомі українські письменники, поети, діячі культури як Павло Тичина, Максим Рильський, Андрій Малишко, Микола Бажан, В’ячеслав Чорновіл, Іван Дзюба. Саме Тарасова гора, життєвий шлях та творчість Т.Г.Шевченка надихала їх на боротьбу за відновлення незалежності України [19].

Від часу створення заповідника минуло вісім десятиліть. Нині біля Шевченкової могили діє відомий у світі культурно-освітній, науково-дослідний і туристичний центр, працівники якого досліджують і поширюють надбання української національної культури, охороняють пам’ятки культури, оберігають унікальний природно-ландшафтний комплекс.

Кількість відвідувачів національної святині з роками не зменшується. А працівники музею

постійно приймають в стінах музею відомі вітчизняні і зарубіжні хорові колективи, оркестри, проводять літературно-мистецькі свята, художні виставки. Нині музейна колекція заповідника об'єднує понад 25 тисяч унікальних пам'яток. Її окрасою є меморіальні речі та офорти Тараса Шевченка, рідкісні видання його книг, високохудожні твори українських та зарубіжних митців, шедеври народної художньої творчості, цінні архівні документи, фото- і кіноматеріали, аудіо- та відеозаписи виступів відомих бандуристів і кобзарів [20]. При заповідникові діють виставкова галерея та наукова бібліотека, фонди якої сформовані із тематичної книгозбірні з 25 тисяч томів та численних вітчизняних та зарубіжних періодичних видань. Незмінний успіх у відвідувачів Шевченківського меморіалу викликають виступи народних кобзарів [21].

Музей Тараса Шевченка відіграє помітну роль у культурному житті країни. Він був одним із засновників Радянського фонду культури, Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць та Міжнародної ради музеїв (ІКОМ), які діють при ЮНЕСКО, також співпрацює з Українською радою миру, товариством "Україна", рядом громадських організацій і благодійних фондів [22].

Тарасова гора вже давно стала місцем, де збираються науковці різних країн для обговорення найгостріших питань, пов'язаних з розвитком науки. Тому саме тут 27 липня 1982 року відбувалось одне із засідань п'ятої традиційної зустрічі радянських та американських письменників на тему "Історія і сучасність". З численними представниками європейських країн ми мали змогу зустрітися у Кобзаревому домі і у вересні 1983 року. В цей період шану і любов геніальному поету і художнику приносили учасники IX

Міжнародного конгресу славистів із 24 країн світу, який проходив у Києві, а завершив свою роботу заключним засіданням Міжнародного комітету славистів у Кобзаревому домі на Тарасовій горі. Засідання було присвячене значенню творчості Т.Г.Шевченка для слов'янської єдності і світової культури. Символічно, що саме тут зібралися слависти світу на заключне засідання. Вони прийшли до того, хто закликав до єдності, хто заповідав бути добрими братами [23].

Полюбляють національну святиню і українські політики. Щороку 22 травня, в день, коли тіло Т.Шевченка було поховано в Каневі, на Тарасову гору приїздять відомі культурні діячі, політики, Президент, найвищі посадові особи нашої держави, щоб вшанувати великого генія українського народу, який є символом невмирущості України. Іноді Тарасова гора надихає наших політиків на певні важливі рішення. Так було і цього року. На святкуванні 144-ї річниці з дня перепоховання національного пророка три політичні сили заявили про своє об'єднання та подальшу спільну роботу на майбутніх парламентських виборах. Президент, Прем'єр-міністр України і Голова Верховної Ради були одностайні в тому, що всім політичним силам варто разом будувати нову Україну [24]. На жаль, вже в котрий раз обіцянки української еліти біля могили Великого Кобзаря можуть залишитися лише красивими словами, які не буде кому виконувати.

Кожен народ має свої національні святині, навколо яких формується все його культурне і суспільно-політичне життя. Для мільйонів українців такими святинями є Тарас Шевченко і Чернеча гора в Каневі – в місті, де поет мріяв провести своє життя. На Тарасовій горі ми можемо відкрити для себе чарівний дивосвіт української культури, одним із визначних

ЛІТЕРАТУРА

1. Кобець О. Де спочиває Тарас // Черкаський край – земля Богдана і Тараса. – К.: Наукова думка, 2002. – С. 2.
2. Тарахан-Берега З.П. Святиня: Науково-історичний літопис Тарасової гори. – К.: 1998. – С. 330.
3. Бас В.В. Шевченків Край: Фотопутівник. – К.: Мистецтво, 1989. – С. 253.
4. Із народної книги шани. – Дніпропетровськ: Промінь, 1976. – С. 65.
5. "Святиня і голодомор": Свідчення очевидців / Упоряд. О.В.Білокінь. – Львів: ПП Сорока Т.Б. – 2003. – С. 3-4.
6. Там само. – С. 38-39.
7. Там само. – С. 25.
8. Там само. – С. 21-23.
9. Там само. – С. 13.
10. Карпенко М.М. Вісім подорожей по Черкащині. Путівник. – Дніпропетровськ: Промінь, 1978. – С. 254.
11. Брижицька С. Переглядаючи нотатки відвідувачів Шевченківської могили (за книгами вражень) // Слово і час. – 2003. – № 7. – С. 64-65.
12. Там само. – С. 67.
13. Тарахан-Берега З.П. Святиня: Науково-історичний літопис Тарасової гори. – С. 426.
14. Там само. – С. 427.
15. Бас В.В. Вказ. праця. – С. 255.
16. Із книги народної шани / Упоряд. Т.Ф.Базилевич, М.В.Баранов, Я.М.Данилов та ін. – Дніпропетровськ: Промінь, 1989. – С. 137.

17. Чайковська К. На Тарасовій горі // Всесвіт. – 1986. – № 4. – С. 159.
18. Чайковська К. На Тарасовій горі // Всесвіт. – 1986. – № 4. – С. 158.
19. Тарахан–Береза З.П. Святиня: Науково-історичний літопис Тарасової гори. – С. 507.
20. Видання творів Тараса Шевченка у фондах Шевченківського національного заповідника: Каталог / Упоряд. О.О.Солопченко, Л.Г.Сіленко. – К.: Криниця, 2004. – С. 22.
21. Ліховий І. Світло з Тарасової гори // Слово Просвіти. – 2004. – 7-13 жовтня. – С. 9.
22. Тарахан–Береза З. Тарас Шевченко, Святиня і сучасна Україна. – К.: Просвіта, 2001. – 20 с.
23. Танана Р. На прощу до Тараса // Тарас Шевченко і європейська культура. – Черкаси, 2001. – С. 345.
24. Голота Л. Тарасова гора. Тарасова церква // Слово Просвіти. – 2005. – 26 травня – 1 червня. – С. 1, 8.

Стаття надійшла до редколегії 22.06.2005 р.